

Indhold

116162

Tak til arkiverne i Danmark, Norge og Tyskland,
i særlig grad til Archiv des Auswärtigen Amtes i Bonn

Siegfried Matlok:
Udgiverens forord 7

Kronologisk oversigt over de vigtigste begivenheder
før og under anden verdenskrig i Danmark og omverdenen 17

Erik Scavenius:
Forord af den tidligere statsminister og udenrigsminister 33

Werner Best:
Den tyske politik i Danmark
under de sidste 2½ år af krigen 36

I. Telegramkrisen i efteråret 1942 36

II. „Mønsterprotektoratet“ fra den 5. november 1942 til den
29. august 1943 51

III. Kamp på to fronter fra 29. august 1943 til 5. maj 1945 ... 79

IV. De danske „krigsforbryderprocesser“ 168

V. Afsluttende bemærkninger 187

Udvidet tekst til afsnit III 1 d
„Deportationen af jøderne den 1./2. oktober 1943“ 190

Werner Best: Således kendte jeg ...

Adolf Hitler 204

Hermann Göring 225

Joachim von Ribbentrop 237

Heinrich Himmler 250

Reinhard Heydrich 270

Erik Scavenius 289

Vidkun Quisling 294

Oversat fra tysk „Dänemark in Hitlers Hand“
af Henning Albrechtsen
Redigeret af Birte Freisleben og Kay Holkenfeldt
Copyright © 1988 by Husum Druck- und Verlagsgesellschaft mbH u. Co.
KG, Husum
Copyright © 1988 for Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige
af Siegfried Matlok, Åbenrå
Trykt hos Nørhaven A/S, Viborg
Første danske oplag udsendt maj 1989
ISBN 87-7720-107-8

188

Vidkun Quisling

København, den 25. december 1948

Jeg traf Quisling første gang i september 1941. Dengang var jeg embedsmand i militærforvaltningen i Frankrig, og jeg aflagde besøg i de lande, som var besat af tyske tropper (dog ikke Polen, Rusland og Balkanlandene), for på vegne af hærens overkommando at foretage en sammenligning mellem de tyske besættelsesinstitutioner, deres organisation og funktion og personalestyrke. I Oslo fik jeg først og fremmest mine oplysninger af den tyske regeringspræsident, dr. Reinhard Koch. Både af ham og af rigskommissær Terboven, som jeg havde flere samtaler med, fik jeg at vide, at der herskede et meget anspændt forhold mellem ministerpræsident Quisling og rigskommissæren. Fra tysk side anklagede man Quisling, hans regering og hans embedsmænd for, at de prøvede at gøre sig selvstændige på alle områder og at de ville unddrage sig tysk kontrol og satte sig op mod foranstaltninger, som var nødvendige for den tyske krigsførelse. Sammen med dr. Koch besøgte jeg Quisling, som havde tjenestebolig på et slot. (Det er betegnende, at jeg aldrig har set Terboven og Quisling sammen). Quisling var meget reserveret over for den ham ubekendte tyske general – som „chef for krigsforvaltningen“ havde jeg rang af generalløjtnant i hærens forvaltningskorps. Han sagde flere gange, at han hele tiden bestræbte sig på at få en fredsslutning eller i det mindste en formel våbenstilstand mellem Tyskland og Norge. Han udtrykte over for mig, at han var utilfreds med de bestående forhold. Han berattede desuden, at han havde forelagt Hitler en plan om, hvorledes man med en passende, forstående behandling af folkeslagene i de forskellige dele af Rusland kunne rokke ved Sovjetunionens grundvold. Da jeg gjorde opmærksom på „folkeslagsprincippet“ (at alle folkeslag, små såvel som store, havde deres egen berettigelse og for-

Vidkun Quisling hos Adolf Hitler.

mål fra naturens hånd) og at det skulle være grundlaget for en europæisk union (vores *terminus technicus* var dengang „*Grossraumordnung*“), erklærede Quisling sig enig.

Da jeg efter den 5. november 1942 havde tiltrådt min post som rigsbefuldmægtiget for Tyskland i Danmark, fløj jeg i begyndelsen af december 1942 sammen med den øverstkommanderende for de tyske tropper i Danmark, general von Hanneken, til Oslo for at aflægge et venskabeligt nabobesøg hos rigskommissær Terboven og den øverstbefalende for værnemagten i Norge, generaloberst von Falkenhorst. Ved denne lejlighed besøgte jeg – denne gang alene – Vidkun Quisling den 12. december 1942. På mig virkede Quisling endnu mere bitter og forgræmmet end året før. Han lagde ikke skjul på, at hans forhold til Terboven var dårligt, og at han følte sig dårligt behandlet af rigskommissæren. Også hos Terboven kunne jeg konstatere, at han nu var endnu mere fjendtligt stemt over for Quisling. Da jeg vendte tilbage til København konstaterede jeg for mig selv, at mit forhold til den demokratisk-parlamentariske regering i Danmark var uendelig

meget bedre. Det var næsten harmonisk og venskabeligt, når man sammenlignede det med forholdet mellem Terboven og Quisling, som begge var nationalsocialister.

I tiden, der fulgte, opstod der en stadig voksende politisk og menneskelig spænding mellem Terboven og mig. Samtidig skete der en stadig tilnærmelse på det menneskelige plan mellem Quisling og mig.

Terboven havde to årsager til sin aversion mod mig. Lige fra starten havde han rådet mig til at føre „den hårde hånds politik“ i Danmark med den begrundelse, at både den danske regering og det danske statsapparat alligevel ville lade mig i stikken, når fjenden gik til modangreb med sabotage, snigmord o.l. Udviklingen gav ham ret i den påstand. At jeg mod hans råd drev en samarbejdspolitik i gensidig forståelse, betegnede han som en principiel fejl, der var til skade for Tysklands interesser, ikke blot i Danmark, men også i Norge, da det danske eksempel også gjorde nordmændene opsætsige og modstræbende. Desuden benyttede visse tyske myndigheder, som – det gjaldt ikke mindst udenrigsministeriet – misbilligede de metoder, Terboven anvendte, min politik i Danmark til en skarpere kritik af Terboven. Af denne saglige årsag og desuden af den personlige grund, at hans handletrang ikke lod ham være tilfreds med blot at styre det befolkningsmæssigt mindste af de besatte lande, arbejdede Terboven uafsladeligt på at få mig fjernet fra min post i København. Hans mål var, at også Danmark skulle underlægges ham. At Terboven arbejdede med det formål for øje, har jeg fået at vide fra forskellige sider. Det er karakteristisk, at Terboven opholdt sig i København netop natten mellem den 28. og 29. august 1943, da der blev erklæret militær undtagelsestilstand i Danmark mod min vilje. Hans påskud var, at han ikke kunne flyve videre til Oslo. Noget senere kom han uden at underrette mig inkognito til København, hvor han skaffede sig underretning om de oplagte danske skibe. Derpå beklagede han sig hos den tyske regering over mig, fordi jeg ikke udnyttede den forhåndenværende danske skibstonnage til fordel for Tyskland. Denne episode medførte, at jeg forbød ham fremtidig at betræde dansk jord uden forudgående anmeldelse til mig.

Det er klart, at Quisling og hans medarbejdere vidste besked om det spændte forhold mellem Terboven og mig, og Quisling drog den konklusion, at han burde søge nærmere kontakt med

mig. Hver gang han rejste til Tyskland, kom han – efter forudgående anmeldelse til mig – på besøg i København for at tale med mig. En gang boede han i min villa som gæst i to dage. Emnet for vore samtaler var naturligvis Quislings ønske om en fredsslutning eller i det mindste en aftale om våbenstilstand mellem Norge og Tyskland. Vi talte også om hans anspændte forhold til Terboven. Quisling troede og håbede, at jeg gennem mine forbindelser ville kunne rapportere om hans bestræbelser til højere myndigheder i Tyskland. Han kunne ikke vide, at jeg selv måtte føre en hård kamp mod Hitlers tendenser til en skarpere behandling af Danmark. Af den grund lod han mig også forstå, at hvis det lykkedes at få en fredsslutning eller en våbenstilstand mellem Norge og Tyskland, så rigskommissariatet kunne afskaffes, ville han gerne se mig som gesandt i Oslo. Quisling havde helt korrekt forstået, at min folkelige indstilling og mit princip om en politik for samarbejde og forståelse passede fint sammen med hans ønsker om større selvstændighed, men han overvurderede min indflydelse.

Jeg kom også i berøring med Quislings selvstændighedsbestræbelser ad tjenstlige kanaler, da han prøvede at få norske repræsentationer i andre lande. Han ville have norske gesandtskaber eller i det mindste konsulater. Quislings udenrigspolitiske rådgiver, konsul Støren, som Terboven mistænkte for at have illegale forbindelser med de allierede, opsøgte mig flere gange for at få et norsk konsulat oprettet i København, så man ud fra dette eksempel kunne få norske konsulater i Sverige og andre lande. Jeg havde intet at indvende mod Quislings plan, men det brændende spørgsmål, om Quislings regering overhovedet måtte have repræsentationer i udlandet, måtte afgøres i Berlin, og dér sagde man nej.

Ikke blot konsul Støren, men også flere ministre i Quislings regering besøgte mig efter Quislings ordre. Jeg kan huske både Stang, Lie, Fuglesang og Whist. Sidstnævnte forhandlede med mig flere gange og, med min indforståelse, med den danske regering om levering af levnedsmidler fra Danmark til Norge, for Quisling og hans ministre bestræbte sig af alle kræfter på at forbedre den dårlige forsyningsituation i Norge.

I begyndelsen af 1945 – formentlig i januar – besøgte Quisling mig for sidste gang i København. Han kom fra Berlin, hvor han endnu en gang – den sidste – havde forsøgt at overtale Hitler til

at slutte fred eller til at undertegne en aftale om våbenstilstand med Norge. Quisling var meget deprimeret. Han følte sig dårligt behandlet af Hitler, som barsk havde afvist at give efter for hans ønsker. I sin forbitrelse røbede han, for første gang over for mig, at Hitler havde brudt et løfte til ham. Da han overtog embedet som ministerpræsident i 1940, havde Hitler lovet ham, at man snart ville slutte fred med Norge. Jeg skal aldrig glemme, da han med tårer i øjnene sagde: „Det varer ikke længe, før norske tropper atter kæmper mod tyske tropper på norsk grund – og så er jeg stemplet som landsforræder.“

Midt i april 1945 havde jeg et møde i Flensborg med rigsstatholderen for Hamburg, Karl Kaufmann, og overpræsidenten for Schleswig-Holstein, Hinrich Lohse. Vi skulle drøfte situationen, som den var på det tidspunkt. Vi besluttede, at vi af alle kræfter – på trods af Hitlers sidste befalinger om at kæmpe til sidste mand og anvende den brændte jords taktik – ville bestræbe os på at forhindre en udsigtsløs kamp i hele området fra Hamburg og nordpå. For at få de tyske kræfter i Norge ind på samme kurs fløj jeg den 19. april 1945 til Oslo, hvor jeg opsøgte Terboven, men han ikke blot afviste mine forslag, han fortalte mig, at hans hensigter gik stik modsat. Han sagde, at han ikke stolede på, at værnemagtens øverstbefalende for Norge, general Böhme, havde til hensigt at kæmpe, og at han derfor selv ville overtage kommandoen over de tyske styrker i Norge. Han havde allerede henvendt sig til dr. Goebbels for at få ham til at opnå tilladelse til denne ændring hos Hitler. Goebbels havde sendt en af sine fortrolige, Gaupropagandachefen for Berlin, Wächter, til Oslo, hvor han skulle tale med Terboven. Han kom til Oslo samtidig med mig den 19. april 1945.

Aftenen den 20. april 1945 tilbragte jeg i Quislings hjem, og her oplevede jeg den sidste kulmination på det nu velkendte fjendskab mellem Quisling og Terboven. Med sine planer kom Quisling nemlig på kollisionskurs med Terboven i Norge. Det drejede sig om de tyske tropper i landet. Han erklærede, at den eneste måde, hvorpå man kunne undgå kampe i Norge og nå frem til et kompromis, som alle parter kunne acceptere, var, at de tyske tropper straks kom under norsk flag og at han – Quisling – via Stockholm arrangerede en våbenstilstand med de allierede. Han var tilsyneladende optimistisk over for mulighederne for at gennemføre disse planer. Han begrundede det med, at både Sve-

rige og vestmagterne måtte have stor interesse i at undgå, at russerne, hvis krigen fortsatte, kunne nå længere ned i Norge nordfra. Vidkun Quislings sidste politiske tanke var at holde russerne langt borte fra Norge – og efter min opfattelse var det den samme tanke, der var hans første, og som var grundlaget for hans politiske koncept og hans politiske virksomhed.

Det var mit sidste samvær med Quisling, men Terboven kom jeg til at krydse klinger med endnu en gang. Den 3. maj 1945 var der møde i Flensborg-Mørvig hos den nye tyske statschef, storadmiral Dönitz. Her stillede Dönitz det spørgsmål, om man kunne fortsætte krigen i Danmark og Norge. Hensigten var, at vi på den måde kunne give det størst mulige antal tyskere fra de østlige områder en mulighed for at flygte for de fremrykkende russere. De to øverstbefalende for værnemagten – general Böhme i Norge og generaloberst Lindemann i Danmark – sagde, at de var i stand til at kæmpe og indstillet på at gøre det. Terboven krævede med stor bestemthed krig til sidste patron. Jeg var den eneste, der sagde, at kampen i Norden var en umulighed. For Danmarks vedkommende begrundede jeg det med, at de tyske tropper i landet var belastet med omkring tre hundrede tusinde flygtninge og sårede fra de østlige områder og at der, hvis det kom til kamp, ville være titusinder af mennesker, som gjorde opstand i ryggen på de tyske tropper (mens Terboven hævdede, at der ikke herskede den ringeste fare for en opstand i Norge). Hvad angår Danmark og Norge, kunne jeg meddele, at den svenske statsminister Per Albin Hansson gennem et personligt budskab til mig havde erklæret, at Sverige ikke ville finde sig i en „frivol kamp“ i Norge og Danmark, og at man i påkommende tilfælde ville angribe de tyske tropper. Under indtryk af mine argumenter, som blev støttet af rigsudenrigsminister grev Schwerin af Krosigk (mens generalfeltmarskal Keitel gik ind for at kæmpe), sagde storadmiral Dönitz, at han ikke ville fortsætte krigen i Danmark og Norge.

Det indtryk, jeg i disse år fik af Vidkun Quisling som person, er således:

Han var en tungsindig, langsom person, som tænkte i principper og ideologier. Hans politiske grundoplevelse var åbenbart de erfaringer, han havde høstet under sit ophold i Rusland. Den russiske magt og den tanke at holde bolsjevismen langt borte fra Skandinavien og Europa, betragtede han som det største pro-

blem, og det ville han være med til at løse. I overensstemmelse med sin principielt-ideologiske tankegang ledte det ham til at tage den nationalsocialistiske tanke til sig, for her fandt han en aktiv modstander til bolsjevikkerne. I udenrigspolitisk henseende betragtede han Tyskland som Europas beskyttende vold mod russerne og den voldelige udbredelse af kommunismen. Da han havde valgt sin kurs ideologisk og udenrigspolitisk, fulgte han den med den ueftergivende konsekvens, som boede i hans tunge natur.

Som nordmand var han nationalt indstillet og ønskede på intet tidspunkt, at hans land skulle underkastes en fremmed magt – ej heller Tyskland. Han forstod imidlertid også, at et lille folk på godt tre millioner var nødt til at støtte sig til en stormagt eller en stormagtsgruppe, og så foretrak han en ideologisk forbindelse med Tyskland fremfor en økonomisk afhængighed af Storbritannien eller et territorialt tryk fra Rusland, fordi Tyskland hverken økonomisk eller territorialt var interesseret i Norge. Besættelsen af Norge betragtede han som en forbigående episode. I de fem år, besættelsen varede, kæmpede han for sit lands politiske og administrative selvstændighed. Han ønskede, at besættelsen skulle indskrænkes til kun at bestå i, at det nødvendige antal tropper befandt sig i Norge.

Han havde ikke en folkeførers egenskaber. Han var ingen indenrigspolitiker, ingen diplomat, ingen udenrigspolitiker. Når han stod over for aktuelle afgørelser i enkeltsager følte han sig for det meste rådvild og magtesløs. Han kunne ikke manøvrere elegant. Hans styrke var hans teoretiske konsekvens; at han i praksis ikke rådede over smidighed, omgængelighed og andre egenskaber, som gør det lettere at omgås andre, var hans svaghed. Han var – som man kan udtrykke det med en variant af et tysk udtryk – en karakter, men ingen begavelse. Han havde ikke talent for det praktiske liv eller den praktiske politik. Hans karakter var skåret i hårdt egetræ – men også i forholdet til andre mennesker var han tung og ubevægelig som hårdt egetræ.

Sådan husker jeg Vidkun Quisling i min erindring.

Tilbageblik

Spørgsmål og svar i samtaler over en periode på mere end ti år mellem Siegfried Matlok og dr. Werner Best

Spørgsmål:

De var, før De blev udnævnt til det tyske riges befuldmægtigede i Danmark, på tale som tysk ambassadør ved Vatikanet. Havde De før den tid nogen erfaring med hensyn til Danmark, og hvad var Deres holdning over for det danske folk, da De tiltrådte?

Best:

Det var ikke blot ambassadørposten i Vatikanet, der blev nævnt, men også den i Madrid. Jeg havde aldrig haft noget at gøre med hverken Vatikanet eller Spanien.

Jeg havde aflagt et kortvarigt besøg i Danmark i 1941, da jeg var på rundtur blandt de tyske tropper i Europa. På den tur skulle jeg studere, hvilke organisatoriske og personalemæssige ressourcer, der var nødvendige for at varetage de tyske interesser. I min rapport om de tyske „forvaltninger“ i de seks besatte lande konstaterede jeg, at personalestyrken var størst i protektoratet Böhmen og Mähren (9362) og den var mindst i Danmark med i alt 89 medarbejdere.

Min indstilling til det danske folk – som til alle andre folk – hvilede på min indstilling til „folket“. Jeg havde den opfattelse i min ungdom, da jeg efter kejserrigets sammenbrud og fald – min far faldt for det tyske kejserrige – søgte et mål og en livsopgave. Grundlaget var det begreb „folket“, som defi-

overvejelse i War Office.« I princippet blev dette forslag accepteret fra engelsk side, og d. 3 juni 1941 er sagen endeligt gået i orden, og nærmere ordrer vedrørende denne særlige rekruttering blev udstedt af War Office. 19. juli overførtes Iversen som officer med kaptajnsrang til regimentet, og den danske frivilligbevægelse havde fået et officielt stempel.

Set fra »S. O. E.«'s synspunkt havde hele denne ordning væsentlige fordele. Da det ikke kunne tilsløres, at danske rekrutteredes til de engelske styrker, var det set med »S. O. E.«'s øjne langt at foretrække, at der skete en rekruttering i fuldt dagslys til regulære, engelske styrker. En sådan rekruttering kunne trække en eventuel og ubehagelig tysk opmærksomhed hen på sig og således tjene som dække over rekrutteringen til »S. O. E.«. Ved den åbenlyse rekruttering skaffedes der yderligere en samling danske frivillige til veje, blandt hvilke man med støtte af regimentets officerer kunne udse sig egnede emner, der i dybeste stilhed kunne overføres til det specielle arbejde i »S. O. E.«. Ikke mindst det første moment var tungtvejende for ledelsen af »S. O. E.«, der ønskede at undgå tysk opmærksomhed rettet mod de forberedelser, man traf i England til undergrundsvirksomhed i Danmark, og for hvem det stod som et væsentligt aktiv ved en kommende virksomhed, at den i det mindste i indledningsfasen kunne komme bag på tyskerne. Ud fra disse synspunkter skubbede man fra »S. O. E.«'s side på for at gennemføre arrangementet med »The Buffs« og glædede sig over den offentlige opmærksomhed, som rekrutteringen herefter blev genstand for, mens man græd tørre tårer over den kranke skæbne, der blev opstillingen af en dansk regulær afdeling til del. Den gjorde sin nytte simpelthen ved at blive opstillet som sløring for uddannelsen i »S. O. E.«, mens dens størrelse, kampværdi, uddannelse etc. var uden væsentlig interesse fra et engelsk synspunkt.

Vanskelighederne med rekrutteringen endte derfor ikke med etableringen af ordningen med »The Buffs«. Vanskelighederne faldt på Iversens skuldre. Dels var det trufne arrangement ikke klarere, end at misforståelser mellem ham og Det danske Råd hurtigt blev uundgåelige. Det

fremgår af den ovenfor citerede skrivelse fra rådet, at dette opfattede Iversen som Det danske Råds rekrutteringsofficer, mens denne på sin side opfattede stillingen sådan, at hans rekrutteringskontor var et britisk kontor, der gennem hans person var tilknyttet rådet. Efter den trufne ordning kunne Det danske Råd gå ind for rekrutteringen og opfordre danske til at melde sig, men teknisk måtte rekrutteringen gå gennem Iversen i hans egenskab af engelsk officer og således, at han, på grund af sin forbindelse med »S. O. E.«, som man i rådet var uvidende om, i adskillige tilfælde måtte forholde det oplysninger, som rådet på sin side måtte finde sig berettiget til at afkræve ham. Konflikten var der, og den var uløselig. I foråret 1943 trådte Iversen tilbage som leder af rekrutteringskontoret og ligeledes ud af det danske arbejde. Fra efteråret 1943 gjorde han tjeneste i den britiske hær under 21 Army Group.

Var Iversens stilling i forholdet til Det danske Råd vanskelig og lidet misundelsesværdig, så blev den i det lange løb uantagelig i forholdet til »S. O. E.« Kun var forholdet her vendt om. Her var det »S. O. E.«, der måtte forholde sin danske rekrutteringsofficer oplysninger, som denne med rimelighed som den ansvarlige overfor de danske frivillige kunne føle sig berettiget til at modtage. Forholdet forstås lettest, hvis man betragter situationen fra »S. O. E.«'s side. Denne organisation var en rent engelsk militærorganisation, omgærdet af alle de uigennemtrængelige spærringer, der især i krigstid lægger sig udenom alle militære gøremål. Dertil yderligere en hemmelig, militær organisation, for hvem afsluttethed og aflukkethed var en absolut livsbetingelse, og i hvilken selv den mindste lækagemulighed blev taget under dødsens alvorlig overvejelse. Nu lå dens virke udenfor England, og dette tvang den i udstrakt grad til at knytte udlændinge til sit arbejde, der selv for englændere i høje militære stillinger var hemmeligt. Vanskelighederne herved var åbenbare. For den danske sektion i særlig høj grad, eftersom denne sektion ikke kunne knytte forbindelse med officielle danske myndigheder og i nogen grad tage disse ind i sin tillid. Resultatet heraf blev et kompromis. Man knyttede den nævnte kontakt med Iversen og skubbe-

Professor dr. Jørgen Høftrup:
"Kontakt med England"

182